

ЗАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЕКОНОМІКИ

УДК 330.101.541

В. В. ПОПОВА

Національна академія статистики, обліку та аудиту, м. Київ

ПОНЯТТЄВІ КАТЕГОРІЇ МЕТОДОЛОГІЇ СТАТИСТИЧНОГО ВИМІРЮВАННЯ
ТА ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Поняттєві категорії методології статистичного вимірювання та оцінювання економічного розвитку розкривають взаємозв'язок між його кількісними і якісними змінами. Виявлення відповідних ознак здійснюється у системі тих загальних та спеціальних показників, які дають змогу для проведення апробації теоретичних моделей і закономірностей.

The conceptual categories of methodology of statistical measurement and estimation of economic development uncover correlation between quantitative and qualitative modifications. The revealing of the appropriate indications comes true in a system of those common and special parameters, which enable for realization of approbation of theoretical models and regularities.

Ключові слова: економічний розвиток, методологія статистики, статистичні закономірності, ознаки, показники.

Постановка проблеми. Статистика як наука, предметом якої є дослідження масових суспільно-економічних явищ та процесів, не може розвиватись та посилювати свої поняттєві категорії та методологічний арсенал без врахування надбань і потреб теоретичних наук про суспільство. Особливе місце у їх переліку посідає економічна теорія. Статистика, яка не базується на обґрунтованій економічній теорії, не спроможна розробити найважливіші показники, надати достовірну оцінку явищам та процесам, що вивчаються, і в кінцевому підсумку може перетворитися у статистику заради статистики. Своєю чергою, фундаментальні економічні науки не можуть забезпечити достовірність умоглядних гіпотез без підкріплення відповідною статистичною інформацією.

Отже, базові положення економічної теорії, не підкріплені відповідною інформаційною базою у визначених статистичних показниках залишаються сам-на-сам з загальними міркуваннями стосовно реалій та тенденцій економічних явищ і процесів, чим наражаються на ризик втрати наукової цінності. Відповідні ризики виникають і для статистичної науки при втраті її безпосереднього зв'язку з економічною теорією. Лауреат нобелівської премії 1989 р. Трюгве Хаавельмо (Haavelmo) з цього приводу зазначив: "Як не дивно, хороша економічна теорія, що добре описує деякі економічні відносини, може не піддаватися чисельному вираженню на основі даних, отриманих з економіки. Це так звана "задача ідентифікації... Ще одна група проблем, які треба було розв'язати – пошук методів реального вимірювання тих економічних відносин, які можна було б осмислено зіставляти з фактами (після прояснення питання ідентифікації)" [1, с. 226].

Проблеми запровадження методології статистичного обґрунтування загальних міркувань вчених-теоретиків особливо загострилися у кінці 1920-х – на початку 1930-х років, коли багато економічних теорій щодо тенденцій та взаємодії різних факторів не підтверджувались результатами обстежень кількісних показників. Батьки сучасної економетрики Рагнар Фріш та Ян Тінбергер започаткували процес використання наявного статистичного матеріалу для отримання інформації про те як працює реальна економіка та наскільки достовірними є запропоновані економічні моделі та теорії. Деякі з них не підтвердили свою життєздатність та достовірність на практиці. Перевірка достовірності теоретичних залежностей іноді унеможливується не відсутністю джерел статистичної інформації стосовно економічних явищ та процесів, а світоглядним нерозумінням необхідності розроблення методологічних підходів до її вимірювання та оцінювання. Надзвичайно актуальним і своєчасним залишається розроблення та впровадження у теорію статистику поняттєвих категорій та відповідного методологічного арсеналу дослідження процесу економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень. Проблеми дослідження економічного розвитку, виявлення найбільш впливових факторів, що його зумовлюють, є найбільш гострими та дискусійними і розглядаються за науковим напрямом теорії економічного зростання і розвитку. Видатні науковці з економічної теорії (Е. Деннісон, С. Домар, П. Дуглас, Дж. Дюзенберрі, Н. Кайзер, Ч. Кіндлебергер, К. Макконнелл, Р. Солоу, Р. Стоун, Ян. Тінберген, Р. Харрод, Г. Шерман, тощо) розглядають економічний розвиток як множину перетворень, які відбуваються на різних рівнях життя суспільства. Відповідно до їхніх теоретичних положень, індикаторами цього процесу вважаються переважно технологічні (технічний прогрес, структурні зрушення у галузях) та інституційні (організаційний устрій, засади господарської діяльності) зміни.

У загальному випадку економічний розвиток трактується "як складний процес, внаслідок якого відбувається перехід від одного якісного стану до іншого, вищого" [2]; або як "...процес, у якому накопичення кількісних змін призводить до змін якісних" [3, с. 192]. Тобто цей процес пов'язаний з певними якісно-кількісними системними перетвореннями, які відбуваються у діалектичній єдності.

Невирішеною раніше частиною загальної проблеми пошуку закономірностей економічного розвитку є те, що методологія сучасної статистики спрямована на розкриття не діалектичного змісту цього процесу, а на вирішення, по суті, локальних питань економічного зростання. Вимірювання обсягів праці, капіталу та землі є вкрай важливі для розв'язання проблем досягнення динамічної рівноваги на товарних,

ресурсних та грошових ринках. Головна проблема, яка вирішується цими дослідженнями, – яким чином збільшити об'єми виробництва при забезпеченні повної зайнятості і задоволенні суспільних потреб. Разом з тим, поза увагою зазначених поняттєвих категорій статистики залишаються ті параметри, які відображають актуальні проблеми розкриття сутності економічного розвитку.

Мета дослідження полягає у встановленні тих поняттєвих категорій, які спрямовують методологію статистики на вимірювання та оцінювання економічного розвитку національної макросистеми.

Виклад основного матеріалу. Статистика, що означає облік, врахування та вивчення кількісної сторони масових явищ та процесів у нерозривному зв'язку з їхньою якісною стороною, досліджує переважно ті типи закономірностей, які різняться між собою як за змістом ознак, що вивчаються, так і за їхніми кількісними значеннями. Основні завдання статистичної науки полягають у пізнанні за допомогою кількісних відносин того причинного зв'язку, який притаманний масовим суспільним явищам.

Специфічною ознакою статистики є кількісні характеристики суспільних явищ у конкретних історичних умовах, у певному місці та часі. Відмінність статистичних характеристик, призначених для пізнання закономірностей та виявлення факторів, які визначають економічний розвиток, полягає у дотриманні нерозривної єдності якісних та кількісних властивостей. Діалектична трактовка єдності та відмінності понять якості та кількості, необхідності та випадковості, загального, особливого та одиничного, набуває конкретного відображення у змісті статистичних методів і категорій.

При вивченні та дослідженні кількісної сторони явищ та процесів статистика відображує їх у певних численних показниках через визначення конкретної міри вимірювання для встановлення їх властивостей, виявлення подібностей та відмінностей, поєднання елементів у групи з визначенням їх типових ознак. Числа-показники надають якісно-кількісну характеристику соціально-економічним явищам та процесам: якісна сторона показника відображає їх сутність в конкретних умовах місця та часу, а кількісна – розмір, абсолютну або відносну їх величину [4, с. 43].

Сучасна теорія економічної статистики не має методологічного апарату для здійснення комплексу відповідних обстежень процесу економічного розвитку. Необхідність перегляду цього положення обумовлюється двома групами причин.

До першої групи належить такий стан економічної науки, який характеризується значними розбіжностями у теоретичних підходах до розуміння витоків економічного розвитку. Відсутність відповідного методологічного інструментарію статистичних обстежень не дає можливості для здійснення порівняльного аналізу напрацювань окремих напрямів теоретичних досліджень. До другої групи належать такі, які обумовлені відмінностями економічної природи статистичної інформації. Наявний методологічний арсенал досліджень економічної статистики оперує кількісними показниками, спрямованими на вирішення переважної більшості питань економічного зростання, яке не є тотожним економічному розвитку. Це явище спричинене принциповими особливостями економічних показників: якщо економічне зростання демонструє кількісне значення показника, то стосовно економічного розвитку превалює його якісна сутність.

Вказані причини виникнення суперечностей між науковою теорією і практикою усуваються шляхом відгалуження відповідного дослідницького апарату встановлення закономірностей формування, розвитку та взаємозв'язку соціально-економічних явищ і процесів у окремий напрям економічної статистики – статистику економічного розвитку або статистику ідентифікації теорій економічного розвитку. У межах відповідної методології статистичного вимірювання та оцінювання економічного розвитку (МСВОЕР) дослідження практичних аспектів стабільності та тривалості певного стану економіки та можливих напрямів його зміни є лише тим фрагментом, який сьогодні досяжний за наявної статистичної інформації.

Предметом дослідження зазначеної методології є теоретико-методологічні засади вивчення такого масового суспільно-економічного явища, яке постійно змінюється під впливом великої кількості факторів. Дія цих факторів є різною не тільки за потужністю, але і за спрямованістю їх дії. У цьому контексті економічний розвиток розглядається як динамічний процес накопичення кількісних змін у нерозривному взаємозв'язку з багаторівневими якісними перетвореннями. У межах цієї методології визначається сила дії як окремих факторів, так і їхньої сукупності, а траєкторія руху національної макросистеми розглядається у координатах власної історичної ретроспективи та у реаліях міжнародних порівнянь.

Основою для вивчення цих явищ та процесів є система статистичних показників, особливостями вимог до формування яких є інтегрований підхід та така тривалість часового періоду, яка охоплює стан переходу від одного якісного стану економіки до іншого. До компетенції даної методології належить вирішення двох концептуальних проблем – знаходження конкретних кількісних характеристик і показників економічного розвитку, та розроблення методів їх вимірювання та оцінювання для ідентифікації цього процесу. Завдання методології полягає у накопиченні та систематизації відповідної статистичної інформації, її системному опрацюванні до рівня, придатного для моделювання і прогнозування перспективного стану національної економіки. Поняттєві категорії МСВОЕР відображають особливості процесу економічного розвитку висвітленням складності та суперечливості його тенденцій шляхом дотримання визначальних принципів розкриття закономірних взаємозв'язків між кількісними та якісними зрушеннями.

Визначення та встановлення об'єкту спостереження при дослідженні процесу економічного розвитку. Статистичне вимірювання та оцінювання будь-якого процесу обумовлюється метою та умовами

збирання вихідної інформації, що потребує конкретизації тієї первинної одиниці, стосовно якої мають бути отримані необхідні статистичні дані. Статистичні спостереження мають конкретну практичну мету – отримання достовірної інформації для встановлення та виявлення закономірностей розвитку явищ та процесів. Завдання спостереження визначають його програму та форми організації. При підготовці спостереження в межах сформульованої мети потрібно чітко визначити об'єкт спостереження зі встановленням його обмежувальних ознак.

Під об'єктом спостереження розуміють будь-яку статистичну сукупність, в якій відбуваються ті соціально-економічні явища та процеси, які підлягають дослідженню. Однозначне визначення сутності та меж досліджуваного об'єкта дозволяє передбачити та унеможливити неоднозначність у тлумаченні результатів обстеження. Для цього застосовується таке поняття, як цenz. Слово “цenz” у його первинному значенні є синонімом слова “перепис” [5, с. 737]. У статистиці “цenz – це ряд ознак (зазвичай у кількісному висловлюванні), наявність яких при здійсненні статистичних робіт (перепису, вибіркового обстеження та т. ін.) слугує підставою для віднесення об'єкта до досліджуваної сукупності” [6, с. 570]. Іншими словами, цenz є набором кількісних обмежувальних ознак, відповідно до яких робляться узагальнення і висновки про відповідність об'єкта меті спостереження.

До обмежувальних ознак процесу економічного розвитку належать ті особливості які обумовлюються межами певної країни. Але для врахування відповідної специфіки та найбільш впливових детермінант економічного розвитку такого обґрунтування обмеження одиниці спостереження явно не достатньо. Оскільки економічний розвиток є результатом сукупної діяльності певної спільноти, яка проживає на певній території та має свою історію та менталітет, об'єкт спостереження повинен логічно інтегрувати такі поняттєві категорії, як “система”, “економічна система”, “макро” і “нація”. Тобто при дослідженні такого явища, як економічний розвиток, кількісні обмежувальні ознаки (або верхній цenz) об'єкта спостереження повинні бути окреслені зазначеними категоріями.

Отже, в МСВОЕР об'єктом дослідження є процеси та явища, що відображають стан економічного розвитку одиниці спостереження, а предметом – теоретико-методологічні засади статистичного вимірювання та оцінювання цього процесу. Таке розмежування обумовлене прагненням досягти достовірності статистичного вимірювання та оцінювання економічного розвитку на національному рівні, тобто на рівні усталеної історичної спільноти людей, яка визначається соціальними зв'язками певної формації і характеризується специфічними етнічними рисами, зумовленими особливостями економічного й культурного розвитку, спільністю території, мови, побуту, традицій і звичаїв, а також відображенням цих факторів у суспільній свідомості та суспільній психології [5, с. 458]. Такою одиницею спостереження в МСВОЕР, яка є носієм окреслених критеріїв та відповідає одиниці сукупності, є національна макросистема (НМС).

Теоретичну базу даної методології складають основні категорії, які відображають універсальні властивості та загальні закономірності процесу економічного розвитку. Умовно основні категорії можна поділити на дві групи – загальні та спеціальні:

1. Загальні категорії відображають галузеву приналежність даних досліджень економічного розвитку до статистики як наукової дисципліни, наприклад: статистична одиниця, статистична сукупність, статистична закономірність, статистична ознака та статистичні показники.

2. Спеціальні категорії відображають специфічні особливості процесу економічного розвитку, наприклад: фактори економічного розвитку, факторні комбінації, особливі властивості їхнього комбінування, організаційні та економічні умови економічного розвитку, механізм управління розвитком.

Загальні категорії МСВОЕР. Закономірність як загальна філософська категорія – це будь-яка форма прояву причинного зв'язку, відображення якої є послідовність, регулярність, повторюваність подій з високим ступенем вірогідності, якщо причини, які породжують ці події, не змінюються або змінюються не значно. Термінологічно виокремлюють “динамічну закономірність” та “статистичну закономірність”. Динамічна закономірність є такою формою зв'язку, за якої певним змінам значень певних факторів завжди відповідають цілком конкретні зміни значень залежних від цих факторів ознак.

Статистична закономірність – це об'єктивна кількісна закономірність зміни масових явищ та процесів, яка є кількісною формою прояву причинного зв'язку. Статистична закономірність встановлюється на основі аналізу масових даних та проявляється тільки на рівні статистичної сукупності. Закономірність виникає як результат впливу великої кількості постійних причин та випадкових причин, дія яких обмежена часом. При статистичному вимірюванні та оцінюванні економічного розвитку нами визначаються закономірності стосовно:

1) взаємозалежності між змінами на інституційному, технологічному, зовнішньоекономічному, споживчому та продуктовому рівнях, які формують напрям та модель економічного розвитку;

2) розподілу основних виробничих факторів (праці та капіталу) між видами економічної діяльності, які визначають ефективність використання факторів, факторних комбінацій, ефективність процесу суспільного виробництва та зумовлюють кінцеві результати;

3) розподілу результатів від застосування основних виробничих факторів – оплати праці найманих працівників та чистого прибутку, змішаного доходу – між видами економічної діяльності та соціальними

групами. Особливість прояву цієї закономірності у конкретній країні визначає її соціально-економічний профіль, розшарування її населення за доходами та рівень політичної злагоди;

4) структурних зрушень на рівнях “споживачі”, “споживання”, “продукція”, які визначають загальний вектор, напрям та інтенсивність процесу економічного розвитку;

5) макроекономічної результативності у зрушеннях базових пропорцій розвитку: частка ВВП у загальній структурі спожитих ресурсів; співвідношення між проміжним та кінцевим споживанням, між валовим нагромадженням та проміжним споживанням, між кінцевим споживанням та валовим нагромадженням, між ВВП та проміжним споживанням, між експортом та імпортом.

Статистичні ознаки – характерні властивості, певні якості статистичної сукупності, або якісна особливість одиниці сукупності. Статистичні ознаки та властивості економічного розвитку в межах нашої методології класифікуються за найбільш значущими рівнями формування ВВП. За характером визначення властивостей одиниці спостереження різняться атрибутивні (що не мають безпосереднього чисельного відображення та є невід’ємною властивістю одиниці спостереження) та кількісні (мають безпосередні кількісні значення) ознаки. Атрибутивні ознаки процесу економічного розвитку відображаються у текстовому вигляді та відповідають базовим рівням формування ВВП: інституційний, технологічний, місце розташування споживачів відносно національної макросистеми, вид споживачів та вид продукції. Кількісні ознаки відображаються чисельно конкретним показником і визначають напрям економічного розвитку у відповідних пропорціях.

За характером варіації ознаки поділяються на альтернативні та безперервні. Альтернативні (дихотомічні) ознаки мають тільки одне з двох можливих значень. Наприклад, інституційний рівень забезпечує або не забезпечує вільний доступ та рівні можливості для формування факторних комбінацій. Безліч різних технологій, що існують в усіх видах економічної діяльності, також умовно поділяється на дві групи: економічні та затратні.

Безперервні – це кількісні ознаки з будь-якими значеннями. Такого виду ознаками характеризуються місце розташування переважної більшості споживачів відносно національної макросистеми (визначається за часткою експорту в структурі ВВП), вид споживачів (проміжні, які споживають продукцію в процесі виробничої діяльності, або кінцеві, що споживають продукцію без отримання доданої вартості) та вид продукції споживання (сировина та напівфабрикати, технології та засоби виробництва, або товари та послуги для кінцевого використання).

За характером взаємозв’язку ознаки поділяються на факторні та результативні. Факторні ознаки спричиняють зміни інших ознак або створюють можливості для зміни значень інших ознак. Відповідно, вони поділяються на ознаки причини та ознаки умов. Факторними ознаками причин, наприклад, є свобода доступу підприємств до формування факторних комбінацій, а факторними ознаками умов – ефективність технологій та орієнтація на зовнішнє чи внутрішнє споживання. Результативні ознаки, або ознаки наслідку – це такі ознаки, які залежать від варіації інших ознак. Наприклад, ВВП, ВДВ за видами економічної діяльності, загальний випуск продукції. Кількість ВВП виробленого за визначений термін залежить від сукупності інституційно-технологічних та інтеграційно-споживачьких факторів (факторних ознак).

Ознаки мають різний рівень вимірювання, що знаходить відповідне відображення у різних типах шкал. “Тип шкали вимірювання визначається множиною можливих перетворень, тобто таких перетворень числових значень показника, що не змінюють його “фізичного” змісту. Тип шкали визначається допустимими перетвореннями її показників або кількістю арифметичних дій, які можна зробити з цими числами” [6, с. 577].

Всі шкали можна умовно поділити на дві групи: неметричні (шкала найменувань та рангова) та метричні (інтервальна, шкала відношень, шкала різниць та абсолютна шкала). У загальному випадку для вимірювання кількісних ознак використовують метричні шкали (інтервалів, відношень, різниць, абсолютна), а для вимірювання якісних (категоріальних) ознак – неметричні (номінальна, рангова).

МСВОЕР вивчає процеси та перетворення, які відбуваються у межах НМС. Значення ознак процесів, які відбуваються на різних рівнях розвитку, систематизуються та зводяться в єдине ціле у вигляді відповідної системи статистичних показників.

Статистичні показники – це кількісно-якісна характеристика соціально-економічних явищ та процесів. Якісна сторона показника відображає сутність явища або процесу в конкретних умовах місця та часу, а кількісна – розмір, абсолютну та відносну його величину [4, с. 43]. Статистичні показники – це засіб для кількісного оцінювання властивостей явища, яке вивчається. Умовно їх можна поділити на дві основні групи: обліково-оцінювальні (що вивчають розмір, обсяги та рівні явища, яке вивчається) та аналітичні (відносні та середні величини, показники варіації та ін.).

Складність та різноманітність такого явища, як економічний розвиток НМС, його властивості, зміни, які відбуваються на певних рівнях НМС, рух та відносини між рівнями, взаємовплив рівнів – все це зумовило різноманіття статистичних показників, які складають систему статистичних показників. На основі системи статистичних показників (наприклад, системи показників, що характеризують динаміку процесу економічного розвитку НМС за рівнями інституційно-господарського спектру формування ВВП або системи показників балансової структури та пропорцій економічного розвитку) можна отримати цілісну і всебічну характеристику процесу економічного розвитку.

Спеціальні категорії МСВОЕР. Економічний розвиток характеризується такими кількісними та якісними змінами в суспільному виробництві та організаційній структурі НМС, які змінюють інтенсивність використання факторів за певний часовий період. Розгляд економічного розвитку під зазначеним кутком інтенсивності передбачає відповідну конкретизацію категорій виробничих факторів та факторних комбінацій. Поняття факторів та факторних комбінацій розглядається відповідно до положень факторної теорії економічного зростання та розвитку, а також розробленого статистичного інструментарію їх вимірювання та оцінювання.

У якості спеціальних категорій МСВОЕР розглядаються категорії, що є загальними для економічної теорії, тобто природні ресурси, праця, капітал та підприємницькі здібності. Від способу комбінування основних виробничих факторів залежить ефективність суспільного виробництва та його сукупний вплив на напрям економічного розвитку НМС, який може коливатися у діапазоні: інтенсивний розвиток, розвиток, зростання та деградація.

Використання загальних категорій економічної теорії передбачає певний рівень абстрагування, відповідно до якого забезпечується збирання статистичної інформації та розробляється система статистичних показників.

У широкому розумінні природні ресурси охоплюють власне землю (родючість ґрунту), водні ресурси, корисні копалини, клімат. На відміну від праці і капіталу, природні ресурси обмежені територією НМС. Експлуатація природних ресурсів є незворотним процесом, відновлення якого залежить від інноваційної досконалості господарювання, яка дедалі частіше асоціюється з економічним розвитком. У МСВОЕР природні ресурси розглядаються з урахуванням їхнього впливу на конкурентний статус НМС та формування моделі її конкурентоспроможності.

Праця – це досить містке поняття, яке означає використання людьми їхніх розумових, психічних і фізичних здібностей у процесі виробничої діяльності. Узагальнюючою мірою ефективності праці є її продуктивність: “Праця є, насамперед, процесом, що відбувається між людиною і природою, процесом, у якому людина своєю власною діяльністю опосередковує, регулює і контролює обмін речовин між собою і природою” [7, с. 188]. Прикладом спрямованості розвитку за цією категорією є визначення пропорцій темпів зростання фонду оплати праці та її продуктивності.

Категорія “капітал” охоплює всі минулі нагромадження в матеріальній (позаобіговий та обіговий капітал) і нематеріальній (людські здібності, освіта, науково-технічні розробки) формах. Вплив капіталу на розвиток в частині підвищення ефективності виробництва відображається у збільшенні віддачі основних фондів (засобів) і скороченні капіталомісткості продукції. Праця і капітал пов’язані тим, що нагромадження основного капіталу збільшує капіталоозброєність праці, а це, в свою чергу, призводить до зростання продуктивності. Роль капіталу в процесі економічного розвитку відповідає думці про те, що “економічні епохи різняться не тим, що виробляється, а тим, як виробляється, якими засобами праці” [7, с. 191].

Категорія “підприємництво” має різні тлумачення, довкола яких ведуть запеклі дискусії кілька поколінь економістів. Суттєвий внесок у осмислення ролі підприємництва для суспільства зробив Й. Шумпетер, визначивши підприємця як людину, що береться за здійснення нових комбінацій факторів виробництва, чим забезпечує економічний розвиток [8, с. 82, 86].

Категорія “факторні комбінації” означає певне поєднання основних виробничих факторів. Можливості підприємця у формуванні факторних комбінацій обмежені діючим організаційно-економічним механізмом управління розвитком. Організаційно-економічний механізм є суб’єктом впливу на розвиток НМС та визначається через сукупність економічно-фінансових та організаційно-правових форм, методів, інструментів і важелів впливу на суб’єктів господарювання з метою забезпечення бажаного вектора еволюції. Він діє в межах фундаментальних зв’язків, що відображають природу його структури. Розкриття його сутності, архітектоники та методології статистичного оцінювання здійснене в межах окремого дослідження [9].

Висновки. Обмеженням сучасної статистики є спрямованість її методології на відображення параметрів економічного зростання. Статистичне дослідження економічного розвитку повинне базуватися на положеннях економічної теорії, оперувати поняттєвими категоріями придатними для апробації відповідних теоретичних моделей та закономірностей. Дослідженням встановлено, що відмінності загального і спеціального поняттєвого апарату статистичного вимірювання та оцінювання економічного розвитку обумовлюють необхідність виокремлення окремого напрямку економічної статистики – статистики економічного розвитку.

Одиницею спостереження в даному випадку є національна макросистема, яка співпадає з одиницею відбору та є одиницею сукупності. Окрім того, визначені основні категорії, які відображають універсальні властивості процесу економічного розвитку, загальні та спеціальні закономірності і показники. Обґрунтовано, що у якості спеціальних категорій при статистичному дослідженні економічного розвитку, застосовуються основні виробничі фактори – праця, капітал, природні ресурси та підприємницькі здібності, що мають певний рівень абстрагування та підкріплені відповідним інформаційним забезпеченням. Встановлено, що при дослідженні процесу економічного розвитку повинні використовуватись різні типи шкал вимірювання.

Література

1. Хаавельмо Т. Економетрика та держава загального добробуту (Нобелівська лекція 7 грудня 1989 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nobel.org.ua/images/laureats/6/1989/haavelmo.pdf> — Заголовок з екрана.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками, доповненнями та СД) / [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел.]. – К. : Ірпінь: ВТФ "Перун", 2007. – 1736 с.
3. Філософія : [словник-довідник] / [Надольний І. Ф., Черушева Г. Б., Пархоменко В. В. та ін.]. – К. : "Видавництво Дельта", 2009. – 284 с.
4. Статистика : [підручник] / [Герасименко С. С., Головач А. В., Єріна А. М. та ін.]. – [2-е вид., перероб. і доп.]. – К. : КНЕУ, 2000. – 467 с.
5. Словник іншомовних слів / [ред. О. С. Мельничук]. – К.: Поліграфкнига, 1974. – 776 с.
6. Статистический словарь / [гл. ред. М. А. Королев]. – [2-е изд., перераб. и доп.]. – М. : Финансы и статистика, 1989. – 623 с.
7. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии / Карл Маркс ; [пер. И. И. Скворцова-Степанова]. – М. : Политиздат, 1973. – Т. I. – 907 с.
8. Шумпетер Й.А. Теорія економічного розвитку: Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / [пер. з англ. В. Старка]. – К. : Видавничий дім "Києво-Могилянська академія", – 2011. – 242 с.
9. Попова В.В. Організаційно-економічний механізм управління розвитком національної макросистеми: архітектура та методологія статистичного оцінювання : [монографія] / Попова В.В. – К. : ВПД «Формат», 2008. – 488 с.

Надійшла 03.02.2012

УДК 339.9.012.23

А. С. БУРА, Б. О. ГУМЕНЮК, Н. П. ТАНАСІЄНКО

Хмельницький національний університет

ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНОГО ТРАНСФЕРУ ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

У статті висвітлюються теоретично-методологічні підходи до дослідження міжнародного поширення технологій у глобалізованій економіці. Досліджено основні тенденції, що притаманні міжнародному трансферу технологій, зазначені основні проблеми міжнародного трансферу технологій. Обґрунтовано рекомендації щодо налагодження ефективного управління процесом відбору та впровадження технологій українськими компаніями.

The theory-methodological point of views to the research of international distribution of technologies in a globalizing economy is considered in the article. The main tendencies that inherent the international transfer of technologies were analysed too.

Ключові слова: технології, міжнародний трансфер технологій, інновації, науково-дослідні роботи.

Вступ. Спроможність створювати та ефективно використовувати технології як форму реалізації науково-технічних знань сприяє забезпеченню міжнародної конкурентоспроможності господарюючих суб'єктів різного рівня, що є важливою умовою їх виживання за наявності жорсткої конкуренції. Інтернаціоналізація та ефективний трансфер технологій в умовах економіки знань є основним чинником розвитку організацій, не менш важливим, ніж інвестиції, трудові ресурси та технологічна база. Трансфер технологій виконує роль специфічного допоміжного чинника в процесах відтворення продуктивних сил. Проте в умовах української дійсності, проблеми впровадження технологічних інновацій, оцінки технологічного рівня виробництва, моніторингу технологій та технологічного прогнозування як на макро-, так і на мікрорівнях залишаються невирішеними, що дає змогу висунути гіпотезу щодо необхідності формування стратегії технологічного розвитку підприємства як складової загальної стратегії його розвитку та як окремого напрямку інноваційної стратегії. Зважаючи на світові тенденції, Україна задекларувала власний поступ в інноваційному розвитку. Наслідком цього стала підвищена увага до процесу створення та впровадження інновацій. У цьому ланцюгу особливу актуальність має момент передачі технології від наукової сфери до виробничої, а саме трансферу технологій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти економічної ролі та кількісного вимірювання міжнародних трансферів технологій досліджено в низці наукових публікацій як вітчизняних дослідників, серед яких В. Денисюк, В. Солов'єв, О. Лапко, Т.Щедрина, О. Саліхова, Г. Андрущук, так і зарубіжних дослідників: В. Келлер, Дж. Ітон і С. Кортум, Б. Ейткен і А. Гаррісон, Л. Бранслеттер, К. Едмондс. Загалом основний висновок більшості праць полягає у тому, що країни, які не засвоюють закордонні високотехнологічні рішення, залишаються аутсайдерами в економічному розвитку, а міжнародний трансфер технологій разом з розвитком внутрішнього ринку і відкритості (торговельної і/чи фінансової) може вести до постійного технологічного розвитку країни.